

EUSKAL ZENTROA

Euskaldunen historia Islandian

Uste da euskaldunak izan zirela baleak merkataritzan erabili zituen lehen nazioa eta Erdi Aroan monopolizatu zuten balea arrantza. 1604-1608 urteetan Islandiako Mendebaldeko fiordoan inguruan bale-arrantza egiten hasi ziren eta 1615ean, Strandir eskualdean hamasei euskal bale-ontzi zeudela jakinarazi zuten. Garai horretan, pirateria ohikoa zen eta islandiarrak kontuz ibili ziren iluneko itsasgizonekin.

1615eko uda hasieran, balea-ontzi asko ikusi ziren Hornstrandirren, gehienak urrun mantendu ziren, baina gutxienez horietako hiru atzean geratu ziren ehizan. Itsasontzi horiek ekaitz batean hil ziren 1615eko irailaren 21ean Ytri Naustvíken, Strand-eko Reykjarfjörður-en. Haien kapitainak Pedro de Aguirre, Stephan de Tellaria eta Martin de Villafranca izan ziren. Hafisek, kanpoan gelditzen ari zena, fiordoan sartu zen eta Pedro eta Stephanen ontzia hautsi zuen. Martinen ontzia itsasora noraezean sartu zen eta han hautsi zen. Hiru eskifaia hil ziren, baina salgai batzuk gorde ahal izan ziren. Balea-ontzi txiki batzuk oraindik lehorrean zeuden ontziak behera egin zutenean, eta 82 edo 83 náufrago bizirik atera ziren, eta ondorioz, Islandiaren historian bakarra den gertakari segida bat hondamendietatik bizirik atera zirenetako 31ren heriotzarekin hasi zen, hauek lotuz lotura sendoak dituzten bi nazio txiki.

Euskaldunen eta islandiarren arteko harremanak

Euskal baleazaleak XVII. mendearen hasiera hasi ziren Islandiara joaten. 1613-1615 urteen artean arit u ziren baleak ehizatzen Islandiako uretan. Garai hartan, erlijio-gerretan eta ondorengotza-gatazketan murgildut a zegoen Europa, eta piratez gainezka zeuden itsasoak. Piratek, beste gauza bat zirelako itxurak egine z, gaiztot u egiten zituzten herrialdeen arteko harremanak. Eta, askotan, Errege-erreginek emandak o baimeneki n jarduten zuten. Bazen piraten beldur izateko arrazoirik. Eta, gainera, baleazaleak piratekin nahaste n zituzten, batzuetan. Zalantzarik gabe, 1615ean Danimarkako erregeak bere domeinuetan ezarri zuen bale-arrantzaren gaineko errege monopolioak, delitugileak heriotza-zigorra kondenatuz, harremanak estutzen lagundu zuen. Agiriak diotenez, gatazka batzuk sortu ziren islandiarren eta euskaldunen artean. Euskaldune i «bilaukeriaz» jokatzea ere leporatu zieten, noizbehinka. Islandiar gehienak oso txiroak ziren, eta haietako asko lur-jabe handien gehiegikerien mende bizi ziren; lotsagabe samarra iruditzen zitzairen, beraz, euskaldunen jokabidea. Euskaldunak, errege-erreginekin sinatutak o itunen eta foruen arabera, libreak ziren, eta pribilegio batzuk zeuzkaten. Badirudi islandiar batzue k lapurtu egiten zietela euskaldunei, eta gero, gertatutakoak argitzeko garaian, ulermen-arazoak argudiat zen zituztel a. Garai hartako dokumentazioan jasota dagoenez, euskaldunek, balea zatikatzerakoan, hurbiltzeko eta nahi beste haragi hartzeko aukera ematen zieten islandiar nekazari. Baina, trukean, zerbait jaso nahi izaten zuten, gutxi bazen ere. Euskaldunek ardiak eta behiak erosi nahi izaten zituzten, jateko, baina, antza, batzuetan ezezkoa jasotzen zuten; beraz, zenbaitetan, falta zuten hori hartu egiten zuten. XVI. mendeko zenbait idazkitan, euskal-islandiar lexikoa aipatzen da. Dirudienez, Vestfirðir penintsulan sortu ziren hitz horiek, eta, segur aski, merkataritzan izango zuten jatorria.

Euskal baleazaleak

Euskaldunek aspaldian ekin zioten balearengandik lortutako produktuak ustiatzeari. Idatzizko iturririk zaharrena IX mendekoa da, jada finkatuta zegoen jarduera baitzen urtekoa da. Batez ere, koipea lortzearen ehizatzen zuten balea, balearen gantza oso koipetsua baita; bikaina argia egiteko erregai modura erabiltzeko, nahiz kandelak eta xaboiak egiteko. Antza, Euskal Herrian XII. eta XIII. mendeetan bihurtu zen balearen arrantza produkzio-sektore independente. Euskaldunek berezik i euskal balea harrapatu nahi izaten zuten. Amerika aurkitu ostean, Ternuan arrantza-toki oparoak zeudela jakin zuten europarrek. 1530-1600 aldian, euskaldune k urtean batez beste hogeita hamar baleontzi bidali zituzten Ternuara. Red Bay zen lurralde hartako balea-eremu garrantzitsuen a, Labradorreko hegoaldeko kostaldean. Mendearen amaiera aldera, euskaldun gutxiago abiatu ziren Ternuara; ziurrenik, balea gutxiago zeudelako, eta, horrez gain, Europan latza zelako egoera politikoa. Horrenbeste z, XVII. mendearen hasieran, baleak harrapatzeko beste toki batzuk bilatzen hasi ziren euskaldunak. Horrela iritsi ziren, besteak beste, Islandiara, Spitzbergen irlalara eta Norvegiako iparraldera. Arrantzarako gune egoki batera iristean, euskaldunek ainguratzeko toki on bat bilatzen zuten lehen-lehenik, eta, ondore n, labe bat eraikitzen zuten, estalpe eta guzti. Etxetik eramaten zituzten horretarako iltzeak, buztina eta adreiluak.

Txalupa – Euskal baleontzia

Ehiza txalupetan egiten zuten, arraun bidez mugiarazitako ontzi txikietan. Gehienetan, sei arraunlari izaten ziren txalupa bakoitzean, eta arpoilari eta lemazain bana. Hondartzan zatikatzen edo mozten zuten balea, edo ontziaren alde batean. Ontziek dibidietak eta langetak izaten zituzten animalari buelta eman ahal izateko eta errazago zatikatzeko. Gantza zerrendatan ateratzen zuten, eta labera eramaten zuten, burdinazko edo kobrezko galdaratan urtzeko. Labeak berotzeko, ikatza eta abarrak erabiltzen zituzten, baita egosketan gainezka egiten zuen koipearen hondakinak ere.

Txalupa baten erreplika hau Albaola Euskal Itsas Kultur Faktoria eta Hafliði Aðalsteinsson eta Einar Jóhann Lárusson islandiar txalupa eraikitzaileek elkarlanean egin dute.